

БИТИЕТО НА СПОМЕНА РИДАНИЕ И СПОМЕНА УТЕХА В СТИХОТВОРЕНИЯТА „ЕЛЕГИЯ“ ОТ ДИМИТЪР БОЯДЖИЕВ И „АЗ ИСКАМ ДА ТЕ ПОМНЯ ВСЕ ТАКА“ ОТ ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ

Стефка Караиванова
Тракийски университет

Резюме. В статията се прави сравнителен интерпретационен прочит на стихотворенията „Елегия“ от Д. Бояджиев и „Аз искам да те помня все така“ от Д. Дебелянов, като се изяснява художествената образност на поетическите текстове през призмата на спомена като специфично битие, като знакова реалия, която всъщност възплащава осъзнаването, че намереният Смисъл е винаги противоречив и иманентно свързан с преживяването и осмислянето на Любовта.

Keywords: love, memory, comfort, meaning, suffering, Being

„И така, както обикновено човекът се стреми да се изтръгне от мрака и да се устреми към светлината, по същия начин в необикновени моменти той неудържимо се опитва да се отдалечи от „светлината“.“
(Шестов, 1995: 130)

В стихотворенията „Елегия“ от Димитър Бояджиев и „Аз искам да те помня все така“ от Димчо Дебелянов е разгледано многообразието на единното битие на спомена за любовта едновременно като устремност и като отдалечаване от „светлината“, от хармонията на съвършенството. Платон налага твърдението, „*че източник на мъдростта трябва да бъде диалектиката*“ (Шестов, 1995: 176). Противоречивостта на битието, неговата времева ограниченост и крайност влияят и върху светоусещането и възприемчивостта на човека във всяко време и епоха. По този начин се стига до определено повратна точка на ново качествено разбиране за човека и света, достига се до споделеното твърдение, че нещо е „истинно“. Но според самобитния руски езистенциалист Лев Шестов „*Истините само за миг се появяват и веднага изчезват, винаги се колебаят и трептят като кленови листа*“ (Шестов, 1995: 199).

В този ред на мисли бих могла да изтъкна, че темата за любовта е онова „дърво на живота“, което помага на човека да прозре великата тайна и истина, че смисълът на нашето присъствие „тук“ и „сега“ е трудното и житейски пророческото пътуване между светлината и тъмнината; че любовта окрилява и вдъхновява, но в същото време е и своеобразна отговорност пред себе си, близките, дома и рода. Именно в тази си емоционална вариативност и поетическа осмисленост присъства темата за любовта в поезията на българските творци. Родните поетически гласове от началото на ХХ век разглеждат любовта като вдъхновение, като житейско възраждане и полет на духа и любовта като своеобразна личностна трагедия на несбъднатото щастие. Но тук би ми се искало да цитирам и умозаклучението, което авторитетно и акцентно се вписва в лирическите внушения на разглежданите творби, а именно: „*Но нали и отчаянието е огромно, колосална сила, не по-малка, че дори и по-голяма от която и да е друг екстатичен порив!*“ (Шестов, 1995: 180). В този ред на мисли, поетическите текстове от началото на двадесети век раждат емоции, очертаващи битието на елегичността, на болезнените преживявания, на катастрофичното и трагично обагнено умонастроение: „*От що е туй, мила, кажи ми!/Сърдечна ли буря сломи/душата ти млада и страстна,/ил грижа те лоша гори?*“ („Лицето ти“, Д. Бояджиев). Заедно с това обаче лирически заявена е и опияняващата и окриляваща представа за любовното щастие: „*Вървим и любовта ни е/далеко над света,/безкраен път – сияние/към мир и красота!*“ („Пролетно утро“ от Д. Дебелянов), вярата в щастливото постигане на любовното тържество: „*Ще дойде ден на светли тържества! /Ще дойде ден – та нашите божества, /на прага и на благост божествата, /ще зацаруват в нашия беден край, ...*“ („Ще дойде ден“ от Д. Бояджиев).

Специфичното образно мислене на двамата поети е положено върху сблъсъка между идеал и действителност. Светът на идеите, т.е. на красивото, е всъщност истинното, никога несвършващото и вечно съществуващото **идеално** като ценност и стойност. Любовното чувство се вписва изцяло в Платоновата парадигма на ейдосите. Защото красотата е своеобразна вечност, неизменчива, константна, абсолютна, а материята е някакъв закон, подчинен на логическото осмисляне. Идеята принадлежи на душата, а материалното е обвързано с рационалнологическото. Само при тяхното единение може да се постигне истинският баланс и вярното познание за света и нещата.

Бояджиевият Аз и Дебеляновият лирически герой хармонизират и намират смисъла в особеното гранично състояние на любовната раздяла, която е поетически визуализирана в полето на спомена.

„Димчо Дебелянов беше пленник на страшната проблема Живот“, пише Гео Милев в „In memorem Димчо Дебелянов“. В своя статия за Дебелянов Константин Гълъбов извежда като водеща характеристика на Димчо-Дебеляновия поетически натюрел антиномичното светоусещане и световъзприема-

не: „Дуалистичен като мирогледа на поета е и неговият образен свят. Д. Дебелянов се движи в своите образи по два пределни ръба – люлее се между крайните точки на две пълни противоположности. Това е една твърде характерна склонност на неговото въображение.“

Също белязан от Живота и от неговата априорна противоречивост се оказва и Димитър Бояджиев. Прави впечатление неговата интровертна личностна нагласа, както и доминирането на меланхоличната чувствителност в лирическите изяви на този български поет. Всичко това е провокирано от индивидуалната му човешка съдба (13-годишен, остава сирак, принуден е сам да се грижи за образованието си, следват невъзможната любов и самоубийството му на 31 години). Въпреки че е член на бохемската задруга около вестник „Българан“, която включва освен него и Елин Пелин, Александър Божинов, Александър Балабанов, Бояджиев оформя в чисто личен план една предимно песимистична настройка към живота. Самовглъбеността, изповедният тон, силният психологизъм, който има своите конкретни първопричини, намират цялостен и плътен израз в неговото творчество. В около шейсетте си лирически текста Бояджиев дава самороден израз на прокълнатата си на самотничество и неразбиране съдба: „Уморен низ от беззрачна и зловеща тъмнина се скитам,/посред беди, от хиляди терзания сломен,/и често със тревога и тъга в гърди сами се питам:/дали ще се усмихне нявга щастие и мен?“ („Уморен“).

Безгрижното и весело приятелско обкръжение, в което битуват двамата творци, не изтръгва от душите им онази особена тъга, онази изначална вина, която дълбоко ранява и пречи да се почувства пълнокръвието на живота. Специфичната залутаност на човешкия дух, видян като копнеещ за висшата нравственост, мечтаещ за серафичната чистота на любовта и срещащ единствено и само собствената си неутешимост и ранимост, е поетическата доминанта на творческия почерк и на двамата поети. По своему различни като биографични личности, Бояджиев и Дебелянов се оказват близки в художественото осмисляне на стойностното. Лирическото им присъствие намира себе си, осъществява хармонична реализация именно в емоционалнонаситеното състояние на любовната раздяла. Припомнянето на този миг е пътят за постигане на висшия смисъл, начин за себепознание и светопознание. Поетическите визии на двамата творци се родят в посока на:

- изповедната си интонираност;
- налагането на една романтична визия към живота;
- заявеното несъгласие и неудовлетвореност на лирическия герой от настоящата обективна даденост;
- естетизирането на копнежа по духовно съвършенство;
- особената мечтателна чувствителност на лирическото присъствие;
- красиво нюансираното търсачество на покой и хармония;
- елегичността на поетическите внушения;

- образното присъствие на града, като накърняващ ранимата човешка душа;
- присъствието на споменната реалност, като своеобразен оазис, който обаче едновременно е пожелан и отхвърлен;
- поетически изградената страдалческа визия на вътрешните светове на лирическите герои.

И двете поетически творби представят любовното изживяване в момента на раздяла. Това предопределя и скръбната интонираност на художествената цялост, тъжното изживяване и умонастроение на лирическото присъствие в тях. И ако споменът е специфичен образ символ в българските поетически изяви от началото на XX век, то ще бъде интересно и знаково да се проследят изживките в неговото битуване в разглежданите две стихотворения.

Битието на спомена като хармония и безнадеждност

Споменът ознаменува най-чистото и най-вдъхновеното битие, превръща се в метафорично означение на ИДЕАЛА, АБСОЛЮТА. Споменът присъства като специфична универсалия със скрит и неизчерпаем смисъл, който пробужда музиката на душата. А тоналността на тази музикална сюита оформя преживяването на общението с жената като красив миг на вдъхновение и като осъзнатост на страдалчество, заключено в рамките на миналото. Споменът едновременно се оказва и велика сила, която окрилява, и пагубна сила, която унищожават и води до покрусата, умората, неплодността.

Споменът, като наситена с висш смисъл поетическа реалия, „говори“ изключително силно в тези два поетически текста. Разбира се, „говоренето“ в лирическата плът на творбите изобилства от минорност, от огорчение от непълноценността на човешкото битие, от трагично предусетената и впоследствие осмислена излишност на „спомена скъп“ („Елегия“). Разминаването между вселените на мъжа и жената е дълбоко и скръбно прочувствано като „самотност върховно жестока“. Като особена болка и болезненост е поетически охарактеризирано битуването и битието на лирическия герой и на жената, определена чрез епитета „клета“ в Бояджиевата „Елегия“. Присъствието на любимата в конкретния поетически текст е обвеяно от трагично безсмислие – епитетите „безнадеждна“, „безсънна“, „бледна“. Дълбока душевна покруса и мъка като че ли са сложили скръбен печат на физическия и духовен образ на любимата. Бездомничеството и липсата на утеха са маркери както на мъжкия свят, така и на женския. Страданието е тотално и лишава човешкото от всякакви смислени емоционални пориви – „...и мислиш вселената ледна, /и мислиш, че няма за тебе вселената кът...“. Душевната неутолимост, несбъдната копнежност на „радости млади“ обезкървява житейския път на лирическия мъж и на любимата. Слиянието между тях се осъществява едва ли не в посока единствено и само на абсолютното страдание. Търсенето

на близост, хармонизирането на мъжко-женските вселени като че ли изначално е отказано, опорочено, обречено от „нещо огромно и властно“. Любовта е определена като „мираж“ и „празна надежда“. Лирическият герой е съпричастен на болката и страданието, които изживява жената. Но заедно с това е и някъде далечно положен извън плоскостта на страдащото битие на любимата. Димитър-Бояджиевият лирически човек усеща тъгата и болката на жената, „вижда“ трагичността на момента, но е неспособен да дари утехата, да укаже посоката, да ѝ подаде ръка. Раздялата, несбъдването на мечтата за хармония и щастие предизвиква душевни терзания, лутаници, усещането за излишност („и мислиш, че няма за тебе вселената кът..“; „не ще да трепери душата ти в мъка и плач“). Любовта „тогава“ е видяна като „весели срещи, цветя и усмивки любезни“, а днес „в самотност върховно жестока ний двама скърбим“. Миналото е очертано поетически като „жажда“, „радости млади“, светлина, безвъзмездност и безметежност, тържество от красиви емоции. Но лирическата мисъл, отрицавайки, утвърдително заявява в предпоследната строфа: „Не обич то беше, а оня сиятелен блен,/що всеки очаква на устни със химън приветствен,/и в празна надежда дочаква последний си ден“. Темпоралното противопоставяне се базира на значеща и осъзната емоционална диалектика: радост – страдание. Миналото е красота, но оказва се незначеща, неслучила се, ненамерила хармонично потвърждение в сегашното битие на лирическия герой, което е „пропаст бездънна“. Ограбен, самотен, непостигнал онтологичен смисъл, Азът споделя „аз тоже изкупувам, отчаен, незнайна вина“. В експлицираното душевно терзание и противоречивост любовта на жената е отхвърлена, защото „не радост си вече за мене, а страшен кошмар“. Милувките провокират озлобление, душевна покруса и отчаяние. Сблъсъкът с кошмарността на настоящето, на действителността провокира усещането за живот умирање, за живот кошмар. За това и миражността, бленуването е изведено като „лишно“, като „пустинно“ изживяване, което няма как да се случи и да доведе до остойностяване на човешкото битие. Лирическият герой на Бояджиев осъзнава дълбоко несъвършенствата на реалното битие, провижда болката в очите на жената – „очите горят“, която търси утеха, но самият той е обезверен, неспособен да намери и сподели онези живителни сокове, които ще превърнат безверието в надежда, ще трансформират поетическите внушения за любовта от „пустиня предишна“ в любов като „спомен скъп“.

Нощното битуване и битие на лирическо присъствие

Сегашният миг на раздялата е очертан чрез параметрите на настъпващата нощ: „... с последна милувка те гали в привечерний здрач/и сбогом си взема...“ („Елегия“); „А все по-страшно пада нощ над нас/чертаят мрежи прилепите в мрака...“ („Аз искам да те помня все така“). Нощно, мрачно е светуещането на Димитър-Бояджиевия лирически герой. Притъмнени, потънали като че

ли в пространството на „нощта безсърдечна“ са мислите и чувствата на Аза. Отхвърля се възможността за всяка утеха. Необходимостта от успокоение, от намиране на смисъл е изведена като „обида“. Защото поетическата „власт“ е дадена на скръбта, на ридящото сърце, което е дълбоко огорчено, попарено от тегобите на личностната си драматична участ. На влюбените им е предопределено да бъдат разделени. Декларативно-познавателно звучи възклицанието: „О, зная как страдаш!“ Липсват пределът и интимността на болката – „без сълзи“. Мъката е ословесена по-скоро като напрежение, нервност, неспокойствие от емоционалната безпътница, като екзистенциално отчуждение. Някаква неведома сила отказва, отхвърля, предопределя нещастията на човека. Затова раздялата е по-скоро умозрително изведена като закономерност, като по-малкото зло от битуването в пределите на любовта „мъка и плач“. Любовта „тогава“ е „спомен скъп“, който риде, а настоящето е „скръбно“, „покрушено“, защото логиката на битието подсказва, че пълноценното и хармонично любовно слияние е обречено на неслучване, поетически е охарактеризирано като „празна надежда“.

Лексемата „нощ“ е от женски род. Нощта се свързва със символиката на Луната, която алузира женския свят и вселена, свързва се с плодородието, умирането и раждането, с вглъбеността и тъмнинното, като специфична фаталистичност и катастрофичност на човешкото съзнание. Мъжкото начало се оказва подвластно на женската любовна стихия, едновременно характеризираща битието на човека като копнежност и печал. Мъжът, който трябва да балансира, да достигне до така жадуваното състояние на покой и утеха, в разглежданияте поетически текстове е всъщност подвластен на своята вътрешна противоречивост, на битуване, люшкащо се между осъзнаването на живота като едновременен процес на раждане и умиране. Слънчевото начало по-скоро се свързва с присъствието на образа на спомена в двете стихотворения. Защото мъжката вселена се себerealизира и остойността именно изживявайки любовта ад и любовта рай, попадайки в споменната реалност. Споменът всъщност е „несъвършената градина“ (по Цветан Тодоров) на човешкото (мъжкото в разглеждания контекст) търсачество. Постигането на съвършената хармония се осъществява във и чрез страданието, защото човешката участ „прилича по-скоро на алхимична операция – състои се в превръщането на относителното в абсолюто и в изграждането на нещо солидно от най-неустойчивите материали“ (Тодоров, 1993).

Нощта е времето на осъзнатата истина, че раздялата е нужна дотолкова, доколкото да докаже, че лирическият герой е самотникът, понесъл драматичността на битието, устремил сетивата си към света на съвършенството. Нощта е време-пространството на душевните терзания, на томленията, на миговете на равностметка, на себевглеждането и прозренията. Лирическите герои на Бояджиев и на Дебелянов все пак търсят и чакат утехата, но с някакво неверие в

нейното постигане и идване („Покрусен, аз виждам, че всяка утеха е лишна...“; „...утеха сетна твойта немоц чака, /а в свойта вяра сам не вярвам аз“). Намирането на смисъл и покой в любовта, дори в крайно емоционалнонаситения и динамичен момент на раздялата, е отречено от Бояджиев, а от Дебелянов пожелано чрез изискването на помненето.

Скръбността, бездомничеството и безнадеждността, като значещи маркери на битуването на жената, са следствие на безплодното търсачество на хармонията от страна на лирическия герой, но и белези на душевната му неудовлетвореност. В текста на „Елегия“ любовта е едновременно спомен „ценност“ и „обида“ спрямо осъзнатостта на тоталитета на скръбното живеене и умонастроение на лирическото присъствие. Азът на Бояджиев е неспособен да надмогне себе си и да намери покой и хармония в спомена за жената и любовта за разлика от Дебеляновия Аз, който вижда в скръбността на любовната разлъка утеха, мир и убежище за душата си „в часа, когато Тя ще победи!“. Смъртта като че ли е превзела битието на лирическото присъствие в Бояджиевата творба, докато в Дебеляновата елегия смъртта е онзи миг, в който чрез спомена за жената, „поглед в тъмнината впила“, героят осъзнава свещенодействието на раздялата, която осмисля съществуването въпреки болката и безвъзвратността си. Намереният смисъл е онази критична точка, която оповестява различието в поетическия елегизъм на разглежданите творби. Въсщност лирическото съзнание и в двата художествени текста търси онова, което дарява истинския живот или прави битието пълноценно. Това е онази богоподобна инстанция, която охранява Духа. Нека да я наречем просто смислотърсачество чрез личната интимна чувственост. Истината е в търсеното и устремеността към идеята, идеала, съвършенството въпреки битийната и човешка неправда.

Затова и в двата текста доминира колебанието в откриването и намирането на смисъла – споменът е и сладост, и ненавист. Любовта е своеобразна идеалност, която обаче търпи „стрелите“ на рационалното осмисляне. Но разумът също е някакъв могъщ авторитет. И по средата е човекът със своята „воля и представа“ (по Шопенхауер). И алогизмът на логичното следствие е, че във всяка емоция има разум и във всяко рационално обяснение е вложена човешка субективност. Реалното битие е толкова противоречиво, колкото са и нашите чувства и мисли. Това предполага и потвърждава диалектиката на интерпретаторския прочит на образа на спомена в разглежданите творби.

Твърде симптоматични в своята колебливост са поетическите превъплъщения на Димитър Бояджиев. Като че ли някакво изначално трагическо умонастроение струи от текстовете на този поет: „Ти още си млада, о мила, по-смела, по-твърда бъди! Тепърва ще има да видиш ти истински черни беди. („Лицето ти...“). В стихотворението „Уморен“ копнежността по щастие, утеха и хармония е открито заявена, но някак си отхвърлена чрез по-

следното двустийше: „но ах, напразно в изстъпление простирам си ръцете, аз роб съм на неволи черни – друг е моят път...“. Лирическият герой на Бояджиев като че ли вече е на другия бряг – отхвърлил любимата жена, подвластен на екзистенциалните дилеми и бури, изгубил стабилитета на собствената си вяра, отхвърлил намирането на смисъл дори и в припомнянето на страдалческите мигове от общуването с жената, отдал се изцяло на трагичноличностните си трепети. Далеч е любимата, невъзможно е намирането на смисъл, душата му е в плен на трагичното сизифовско „ридание“. Бояджиевият Аз не се чувства утешен, когато знае, че любимата му страда. Кошмарността на любовното изживяване преобладава в този поетически текст.

Дебеляновият Аз намира успокоение и духовен пристан в „скръбния лик“ на своята любима. Ако утехата обозначава стремежа към идеалното в поетическия контекст на елегията „Аз искам да те помня все така“, то се оказва, че тъгата е смислопораждащият маркер в настоящето на лирическият човек. Битието на спомена, възплътвил нежността и съвършенството на любовното изживяване, е релативизирано, т.е. стремежът към постигане на съвършенството е опосредстван от осъзнаването на трагизма на индивидуалното битие. Споменът присъства чрез визията си на чистота, безметежност, благодат, която обаче ранява, нагнетява, обезпокоява човешкото в текстовете.

Споменът в художествените текстове фигурира като „абсолютното битие“ (Бердяев, 2004: 55). Споменът е образът, символът, поетическата реалия, която събира минало, настояще и бъдеще. Той е вечната, неизменна същност, алюзира непрекъснатостта, процесуалността и повторемостта на живота в посока на смисъл, трайност и ценност на познанието за себе си и света. Споменът е своеобразна универсалия, сътворена и сътворяваща Човешкото в неговата единност и противоречивост, като мисъл и емоция, като дух и материя. Споменът е проекция на човешката мисъл и емоция и в този ред на мисли е Творящ смисъл.

Битието на спомена за жената в стихотворенията

Обобщено е присъствието на нейния образ в „Елегия“ на Бояджиев, маркирано от щрихите на почувстваното страдание – „безнадеждна“, „далечна“, „клета“, „безсънна“, „мила“, „строга“, „бледна“. Телесната визия на женското е поетично сгъстена в следния стих: „ти нервно пръстите кършиши, в очите горят/ненужни решения...“. Любимата е някак странно далечна, нейните милувки са тягостно раняващи. Лирическият герой на Бояджиев като че ли осъзнава и разбира първопричините за болезнената участ на женското битие, но се оказва в позиция на „изгубения“ в своята „незайна вина“. Жената и нейният свят, изтъкан от любовната милувка, са поетически остойностени като „страшен кошмар“. Сблъсъкът с ада на реалността – „вселената лед-

на“, носи усещането за бездомничество, за живот кошмар. И лирическият Аз, и любимата намират своето единение в неслучената близост, в болезнеността на „самотност върховно жестока“.

Откритото емоционално-психологическо състояние на влюбените в текста на стихотворението „Елегия“ хармонизира с бездиханния и морен лик на любимата в Дебеляновата елегия „Аз искам да те помня все така“. Изписването с главна буква на обръщението „Морна“ е индиректен намек за тегобите, които изпитва Любовта единение. Устремеността към слиянието е знак за силата на душата, за могъщата стихия на човешката копнежност. Епитетите „бездомна“, „безнадеждна“, „унила“ очертават лика на Грижата, Умората – така характерна за Дебеляновото поетическо мировъзрение. Битийната грижа в поетическата тъкан на творбата присъства посредством образно-символната гама на нощното, тъмното, мъглявината. Грижата като че ли трасира човешкия път, води до крушението на идеала, провокира абсурдността на ословесеното колебливо душевно състояние чрез оксиморона: „а в свойта вяра сам не вярвам аз“. Лирическият герой настоятелно изисква памет за любимата и любовта, очертани и приети в страдалческия си лик, а от друга страна, повелително настоява: „укрий молбите, вярвай – пролетта ни/недосънуван съм не ще остане....“. Помненето на красиво-болезнената емоционална атмосфера на раздялата с любимата е начин за осмисляне и съхранение на Азовата душевна идентичност. Тъмнинното, като поетически натюрел и душевно умонастроение в Дебеляновия текст, не провокира отричането, заклеяването на жената и любовта като носещи само отчаяние, болка и страдание. Лирическият герой и любимата намират смисъла и себе си в утехата на желанието да „запечатат“ като емоция мига на раздялата с неговата болезнена свръхчувствителност, да „помнят“ скръбта, която дава плът и образ на любовта. Единението на мъжа и жената във и чрез страданието е израз на модерното мислене и модернистичната поетическа реализация на фолклорния мотив „неразделни“ в живота и в смъртта.

Според Катя Кузманова-Зографова „в анафорично-звуковата фигура „бездомна, безнадеждна“, постигаща и евфоничен ефект, се корени още едно „лишно“ доказателство, че фиксирането на детайли в произведението на Дебелянов е предопределено не само от изконно лирическата ескизност на изображението, от стремежа да се улови и „означи“ бързотечният миг, но е и в унисон с неповторимата „морна“ меланхоличност на неосъществеността, недовършеността, на „недосънувания съм“ (Зографова, 2003: 96).

Живеенето като „недосънуван съм“, като „несбъдната мечта“, като „копнежното битуване и битие“ са удачни метафорични изрази, които онагледяват много добре както житейското, така и поетическото битие на Дебелянов и на Бояджиев.

Битието на грижата и на утехата в поетическия контекст на двете стихотворения

Според Николай Димитров „...при Дебелянов няма открояна граница между битийстващо и битие... Трансцендентността е редуцирана от иманентната си „дискретна“ проектираност в Аза, тя се усеща в живите си превъплъщения в нещата от действителността... Поради това Дебеляновият символ изразява повече състояния, отколкото същности, повече катарзиси, отколкото рефлексивни просветления...“. В същия литературнокритически текст е посочено и мнението на В. Пундев: „стиховете на такива поети – какъвто беше и Бояджиев – имат сякаш физическа дълбочина, живи цветове на душата“ (Димитров, 2003, 65 – 66).

Именно „нещата от действителността“ са тези, които мотивират битието на Грижата в поетическите визии на Дебелянов, както и живия психологизъм на душевното изживяване в лирическите изповеди на Димитър Бояджиев.

Грижата намеква за „ужасите“ на реалната безпътница и безалтернативността. Грижата алюзира умората, самотническата участ на Аза и се противопоставя на битието на спомена, като една възможност за успокоение на човешката душевност. Контекстови синоними на грижа са разтерзаност, драматичност, „зловеща проклетия“ („В самотия“ от Дебелянов). Грижата води до „безсмислен живот“ („Забрава“ от Дебелянов), до „недраги дни, в просъница живени/ще мъкна пак, спокойно ужасен“ („Нощем“), до усещането за „напразност“ – „Напразно горд! Напразно окрилен!“ („Сподавен вик“), свързана е с негативните емоции, а утехата – с хармонизирана душевност на човека. Кошмарността на реалния свят води и Дебеляновия Аз до изповяданото състояние в стихотворението „На злото...“: „и в немощ пред смисъл неведом,/взор склопвам покрусен и ням“.

Търсенето на смисъла е водещо състояние на лирическото присъствие в поезията на Дебелянов и Бояджиев и е плод по-скоро на специфичното умонастроение на двамата творци – белязано от тяхната фина душевна нагласа, високата им нравственост и себеотрицание. Именно това визуализира и интонира Утехата като излишност, като съзнателна нежеланост в Бояджиевата „Елегия“. Разминаването, обречеността на постижимостта на единението в любовта налага като значещ символа на „плащето сърце“. Доминираща е образността на риданието, на тоталитета на болката, на отхвърленото помнене, на несмислеността на любовта мираж, „над нас що премина тържествен“. Болката от ненамерената хармония не успокоява, а води до празнотата, до инобитието, до абсолютното самовглеждане в самотността като единствена алтернатива пред човешкото. Докато в Дебеляновата елегична песен утехата е намерена и предпочетена в непрекъснатостта и постоянството на настояването за памет.

Битието и битуването на помненето като мост между минало, настояще и бъдеще

Паметта във философската парадигма на Анри Бергсон е изведена като двусъставен елемент – истинска памет, свързана с миналото, и „паметта на тялото, съставена от ансамбъла на сензомоторните системи“ (Бергсон, 2003: 178). Но миналото, продължава философът, „може да бъде уловено от нас като минало само ако ние следваме и възприемаме движението, чрез което то се разширява до сегашен образ, като излиза от мрака към ярката светлина на деня“ (Бергсон, 2003: 158). Споменът се превръща в значещ само и единствено в своето „материализиране“ (Бергсон, 2003: 159.) Настоящото, със своята основна характеристика – в Бояджиевия и Дебеляновия поетически контекст – кошмарноугнетяваща, определя и конкретния маркер на реалността, „приет от съзнанието“ (Бергсон, 2003: 160). Поетическата ситуация в разглежданите творби можем да означим с бергсоновското фундаментално определение: „Вече изтеклото време е миналото, а „настояще“ ние наричаме мига, в който то изтича“. Единствената смислотворяща реалност в художествената тъкан на „Елегия“ и „Аз искам да те помня все така“ е раздялата, а споменът за любовта и любимата е бергсоновският „чист спомен“. В сблъсъка си с възприемането на „нощното“, „прилепното“, „пустинно“ и „мрачно“ лице на живота „сега“ жадуваното минало (образите на жената и любимата) се превръщат в образи, носещи печата на жестокото, страдалческо битие на човека, т.е. „смесват се с определена част от моето настояще“ (Бергсон, 2003: 163). Именно затова френският мислител е на мнение, че „споменът, актуализиран в образ, следователно дълбоко се различава от чистия спомен“ (Бергсон, 2003: 163).

Паметта, знаенето, спомнянето, припомнянето на „тръгването“, на отпуснатата „пламнала ръка“, на немощната телесност и скръбна душевност на любимата, на „взор прощален“ в граничната екзистенциална ситуация на раздялата всъщност са стъпките, чрез които мъжкото лирическо съзнание сътворява своето „чисто настояще“, което се оценностява от „миналото, залавящо се за бъдещето“ (Бергсон, 2003: 173). Затова времевото взаимодействие минало-настояще-бъдеще в поетиката на тези художествени текстове е една непрекъсната процесуалност на случванията – възприемане, припомняне, сънуване, зов, ридание, настояване. Човешкото се реализира като една духовна реалия, непрекъснато вибрираща между действието (възприятието) и мечтата (въображението). Споменът е онази реалия, която дава плът на нашите действия, определя стабилитета и равновесието на човешкото търсачество. Бъдещето всъщност се гради чрез хармоничното взаимодействие между минало и настояще. Маркери на миналото в Бояджиевия текст са: *страст, вина, весели срещи, цветя и усмивки, радости млади, милувките, тържеството на миража, химън приветствен на она*

сиятелен блен, пустиня предишна, споменът скъп. Маркери на настоящето са: *пропастта, ненавистта, безутешната душа на човека, безсънната, безнадеждна и безгранично далечна любима, състоянието на страдание, гневливото и злобно сърце на героя, мрачното умонастроение, покрусата, излишността на утехата, скръбното битуване на мъжа и жената, плачещата душа*. Полюсно противоположни, миналото и настоящето все пак се обединени в своята семантична знаковост от образа на спомена. Паметта за „*пустинята предишна*“ накръпява, но и води до прозрението, че единственото, което трябва да бъде, е „нашата скръб“, породена от несбъдването на мечтата за слиянието, но и от неспособността на мъжкото съзнание да надмогне състоянието на отчаяние, следствие от „*незайна вина*“. Затова я няма утехата, а остава да въздейства противоречието на „аз искам, но не мога“. Мъжката и женската вселена намират утехата в утвърдената продължителност и себестойност на любовта сънуване. Защото сънят, копнежът и блянът в Дебеляновата поетика се оказват истинските маркери на истинския живот, на Абсолюта, на висшата духовност. В този смисъл, любовта е колкото реална, толкова и неземна, извънбитийна реалност на пожелания покой, на абсолютното щастие, своеобразна нирвана – край на страданието и постигане на пълно духовно освобождение и хармония чрез единение с божественото.

Бояджиевият лирически герой като че ли остава свързан завинаги с пожарите на собствения си душевен хаос, на невъзможността на утоли жаждата на себегърсачеството, докато Дебеляновото лирическо присъствие вижда и намира пътя за себенадмогването и себенамирането в утехата на спомена за любовта.

Човешката памет утвърждава непрекъснатостта на нашите изживявания и сътворява пълноценна емоционална вселена. Затова споменът и спомнянето са истинното битие на човека – неизбежност, която сътворява нашето настояще – в контекста на разглежданите два поетически текста – вибриращо между смисъл и безсмислие, утеха и плач, болка и радост, вяра и неверие. Именно необходимостта „да не забравяш“, е превърната в художествен смислотворящ фактор. Затова, както сам Бергсон постулира, непрекъснатата подвижност на реалното се случва именно в хомогенното време и пространство, чиято пресечна точка се оказва споменът – раняващ, осмислящ, утешаващ, непрекъснато идващ в съзнанието, за да уплътни истината за душата. Споменът води човешката душа и съзнание от пътя на сетивното към света на идеалното. Подражавайки на красотата, уловена в Мига на Спомнянето, лирическият човек открива света на Абсолютното, където „*ридаещият*“ спомен хармонично се обвързва със спомена за любимата, „*изгубила дори за сълзи сила*“. Продължителното охраняване и подновяване на процеса на спомнянето на критичното екзистенциално емоционално състояние – мо-

мента на раздялата, е утвърденият път за постигане на душевна пълнота и цялостност. Независимо че припомнянето е наситено с фундаментална антиномичност, то все пак е изведено като човешки, красив и добродетелен съзнателен акт. Спомнянето освобождава човека от робството на сетивните възприятия и го води до осъзнаването на истината за това, че истинският живот е подчинен на идеала за Красота и Справедливост. А той, в рамките на художествената тъкан на разгледаните творби, е постижим единствено и само чрез утехата на изживяното страдание.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Bergson, A. (2003). *Materiya i pamet*. Sofia: Nov balgarski universitet [Бергсон, А. (2003). *Материя и памет*. София: Нов български университет].
- Berdyayev, N. (2004). *Smisalat na tvorchestvoto*. t. 3. Sofia: Zahariy Stoyanov [Бердяев, Н. (2004). *Смисълът на творчеството*. т. 3. София: Захарий Стоянов].
- Galabov, K. Tvorchestvoto na Dimcho Debelyanov [online resours]. – *LiterNet*, 02.10.2002 //http://litenet.bg/publish/katalog/about/d/ddebelianov.htm [Гълъбов, К. Творчеството на Димчо Дебелянов [онлайн ресурс]. – *LiterNet* 02.10.2002 //http://litenet.bg/publish/katalog/about/d/ddebelianov.htm].
- Dimitrov, N. (2003). Lonoto na madrostta. – *Debelyanov – savremenni interpretatsii*. (Sbornik s izsledvaniya). Veliko Tarnovo, s. 65 – 66 [Димитров, Н. (2003). Лоното на мъдростта. – *Дебелянов – съвременни интерпретации*. (Сборник с изследвания). Велико Търново, с. 65 – 66].
- Zografova-Kuzmanova, K. (2003). Paradoksalniyat grad (sonetat „Plovdiv“ i obrazat na grada v poeziyata na Debelyanov) – *Debelyanov – savremenni interpretatsii*. (Sbornik s izsledvaniya). Veliko Tarnovo, s. 96 [Зографова-Кузманова, К. (2003). Парадоксалният град (сонетът „Пловдив“ и образът на града в поезията на Дебелянов) – *Дебелянов – съвременни интерпретации*. (Сборник с изследвания). Велико Търново, с. 96].
- Milev, G. *In memoriam – Dimcho Debelyanov* [online resours] – <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=142&WorkID=6360&Level=2> [Милев, Г. *In memoriam – Димчо Дебелянов* [онлайн ресурс] – <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=142&WorkID=6360&Level=2>].
- Todorov, Tsv. (2005). *Nesavarshenata gradina*. Sofia: Nov balgarski universitet [Тодоров, Цв. (2005). *Несъвършената градина*. София: Нов български университет].
- Shestov, L. (1995). *Klyuchovete na raya*. Sofia: Evraziya [Шестов, Л. (1995). *Ключовете на рая*. София: Евразия].

**THE BEING OF MEMORY-SUFFERING
AND MEMORY-COMFORT IN DIMITUR BOYADJIEV'S
"ELEGY" AND DIMCHO DEBELYANOV'S
"I WANT TO REMEMBER YOU LIKE THAT"**

Abstract. The paper explicates a comparative interpretative reading of D. Boyadjiev's poem "Elegy", as well as D. Debelyanov's poem "I Want to Remember You Like That". The art imagery of the poetic text is considered through the prism of memory as a specific being, as a sign reality, embodying the act of consciousness, which considers that the found Meaning is always contradictory and immanent when connected to experience and realization of Love.

✉ **Ms. Stefka Karaivanova, Assist. Prof.**

Department for Information and In-Service Teacher Training
Trakia University
9, Armeiska Str.
6000 Stara Zagora, Bulgaria
E-mail: gea@mail.bg; suri_79@abv.bg;